

ZASTOPANOST ELEMENTOV BRALNE PISMENOSTI V UČNIH NAČRTIH ŠTUDIJSKIH PROGRAMOV 1. IN 2. STOPNJE RAZREDNI POUK IN PREDŠOLSKA VZGOJA

POLONCA ŠEK, MILENA IVANUŠ GRMEK
Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Maribor, Slovenija
polonca.sek@um.si, milena.grmek@um.si

Prispevek prikazuje rezultate analize študijskih programov Predšolska vzgoja in Razredni pouk z vidika bralne pismenosti. Elementi bralne pismenosti niso prisotni v vseh analiziranih učnih enotah. Največ jih je v učnih enotah, povezanih z obravnavo mladinske književnosti in jezika (slovenskega in angleškega). Najopaznejša je prisotnost prvega (govor) in petega gradnika bralne pismenosti (besedišče). Zadnji je z vidika študija ključni gradnik, saj zajema usvajanje in širjenje besedišča za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje, razumevanje pomena besed in njihovo uporabo pri sprejemanju in tvorjenju besedil ter uporabo jezikovnih virov in priročnikov. Pomembno zastopana sta tudi gradnika razumevanje in tvorjenje besedil. Gradnik kritično branje je v bistveno večji meri prisoten na drugi stopnji študija, ki od študenta pričakuje in zahteva ne le razumevanje prebranega, ampak tudi kritično razmišljanje, vrednotenje in vzpostavljanje odnosa do prebranega.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.8.2025.5](https://doi.org/10.18690/um.pef.8.2025.5)

ISBN
978-961-299-025-1

Ključne besede:
gradniki bralne pismenosti,
študijski program
predšolska vzgoja,
študijski program razredni
pouk,
učni načrt,
študenti

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.8.2025.5](https://doi.org/10.18690/um.pef.8.2025.5)

ISBN
978-961-299-025-1

Keywords:

building blocks of reading
literacy,
preschool education study
programme,
primary education study
programme,
curriculum,
students

REPRESENTATION OF READING LITERACY ELEMENTS IN THE CURRICULA OF FIRST- AND SECOND-CYCLE STUDY PROGRAMMES IN PRIMARY AND PRESCHOOL EDUCATION

POLONCA ŠEK, MILENA IVANUŠ GRMEK
University of Maribor, Faculty of Education, Maribor, Slovenia
polonca.sek@um.si, milena.grmek@um.si

The paper presents the results of an analysis of the study programmes *Preschool Education* and *Primary Education* from the perspective of reading literacy. Elements of reading literacy are not present in all of the analysed course units. They appear most frequently in units related to youth literature and language education (both Slovene and English). The most prominent are the first component (speaking) and the fifth component of reading literacy (vocabulary). The latter is a key component in academic study, as it involves the acquisition and expansion of vocabulary necessary for successful reading comprehension, learning, and communication. It also includes understanding word meanings and using them in both receptive and productive language tasks, as well as the use of linguistic resources and reference tools. The components *text comprehension* and *text production* are also substantially represented. The component *critical reading* is significantly more present at the second cycle of study, where students are expected not only to understand texts but also to engage in critical thinking, evaluation, and forming their own perspectives on what they have read.

University of Maribor Press

1 Uvod

Visokošolski strokovni študijski program 1. stopnje Predšolska vzgoja, magistrski študijski program 2. stopnje Predšolska vzgoja, univerzitetni študijski program 1. stopnje Razredni pouk, magistrski študijski program 2. stopnje Razredni pouk ter enovit magistrski študijski program 2. stopnje Razredni pouk so študijski programi, ki usposablajo študente za delo z otroki od prvega do enajstega oz. dvanajstega leta starosti. Študijski programi si za cilj postavljajo izobraziti diplomanta, ki bo široko razgledan, ustvarjalen pri reševanju različnih problemskih situacij, ki bo znal v različnih situacijah z otroki in učenci preudarno ravnati ter svoje pedagoške in didaktične odločitve smiselno izbrati ter utemeljevati. Prav tako je zelo pomembno, da bo znal sodelovati s starši otrok, učencev, s svojimi kolegi in drugimi v vrtcu in šoli ter v širši družbeni skupnosti (<https://pef.um.si/wp-content/uploads/2024/06/Predstavitveni-zbornik-studijskih-programov-Razredni-pouk-UM-PEF-2024-2025.pdf?x96129>; <https://pef.um.si/wp-content/uploads/2025/02/Predstavitveni-zbornik-studijskih-programov-Predšolska-vzgoja-UM-PEF-2025-2026.pdf?x96129>).

Prav zaradi vsega navedenega je izjemnega pomena pri študentih omenjenih študijskih programov dati pomembno pozornost vsem devetim gradnikom bralne pismenosti. To so govor, motiviranost za branje, razumevanje koncepta bralnega gradiva, glasovno zavedanje, besedišče, tekoče branje, razumevanje besedil, odziv na besedilo in tvorjenje besedil ter kritično branje (Haramija, 2020; Haramija in Ivanuš Grmek, 2020).

Dela vzgojitelja in učitelja si ne moremo predstavljati brez govora. Ta se razvija celo življenje. Študenti ga razvijajo in bogatijo ne samo na svojem študijskem področju, ampak na vseh področjih in v najrazličnejših govornih situacijah. Študent poleg tega mora obvladati ne samo jezikovna pravila in pravila tvorjenja govorjenih besedil, pač pa mora tudi upoštevati načela dobrega sloga in znati presoditi glede ustrezne izbire besedila glede na namen in okoliščine (Šek Mertük in Cugmas, 2020). Z govorom je tesno povezano tudi besedišče. Usvajanje in širjenje besedišča je pogoj za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje, razumevanje pomena besed in njihovo uporabo pri sprejemanju in tvorjenju besedil ter uporabo jezikovnih virov in priročnikov (Voršič in Ropič Kop, 2020). Usvajanje besedišča je običajno najbolj aktivno v zgodnjem otroštvu, pogloblja pa se tudi v obdobju šolanja in skozi celo

življenje posameznika. Za študente predšolske vzgoje in razrednega pouka je izjemnega pomena, da jim bogatenje besedišča predstavlja vrednoto. Samo na tak način bodo lahko vplivali na govorni razvoj otrok in mladostnikov ter pri njih spodbujali širjenje besedišča. Učenje pa je v veliki meri odvisno od motivacije, ki kot psihološki proces spodbuja in usmerja naše vedenje ter ima ključno vlogo pri učenju in pri pouku. Motivacija vpliva tudi na to, kako učenci (enako študenti) pristopajo k učenju, koliko časa pri učenju vztrajajo in na kakšne načine se učijo oziroma usvajajo znanje; prav tako vpliva tudi na funkcionalno razpoloženje učencev med učenjem in še posebej na njihovo učno pozornost (Jurišević, 2012; Jurišević in Černe, 2021). Pri tem so pomembna čustva, saj učenje poteka bolj kakovostno, ko učenci pri pouku doživljajo pozitivna čustva (Dumont idr., 2013). Pri bralni motivaciji pa imamo v mislih dejavnike, zaradi katerih se bralci lotijo in vztrajajo v bralnih dejavnostih. Bodoči vzgojitelji in učitelji se vsekakor morajo zavedati, da je učno okolje med drugim tisti dejavnik, ki prispeva k spodbujanju in uresničevanju kakovostnih oblik bralne motivacije (Bošnjak in Košir, 2020). Nujno je tudi, da usvojijo tekoče branje, saj bodo oni tisti, ki bodo pri otrocih in učencih razvijali ta gradnik bralne pismenosti. Zato je pomembno, da bodo v pouk vključevali različne strategije za razvoj tekočnosti branja (Ropič Kop in Vizjak Puškar, 2020). Ob tem je nujno, da prebrano tudi razumejo. Z gradnikom razumevanje besedil skušamo sistematično razvijati branje z razumevanjem, in sicer tako, da učeči se a) išče, primerja, ureja, organizira podatke iz besedil, b) sklepa, razbira bistvo, c) povzema in v manjši meri vrednoti besedila. Pri tem uporablja bralne učne strategije in uzavešča procese branja ter razumevanja prebranega oziroma slišane (Krajnc Ivič, 2020). Za bodoče vzgojitelje in učitelje je ključnega pomena razvijanje tega gradnika, saj če oni kot bodoči vzgojitelji in učitelji ne bodo usvojili tehnike za razumevanje besedil, jih ne bodo mogli razvijati pri delu z otroki in učenci. Branje besedil z razumevanjem pomeni, da bralec razume, kar bere, torej da zaznava besedilne informacije in jih je sposoben povezati v smiselno pomensko celoto (Pulko in Kranjec, 2020) ter seveda tudi tvoriti (novo) besedilo. Od vseh gradnikov bralne pismenosti se zdi, da študentom precej primanjkuje sposobnosti kritičnega branja, zato bi temu gradniku morali v času študija nameniti več pozornosti. Kritično branje Licardo in Ivič Krajnc (2020) razumeta kot večino uporabe različnih strategij za odkrivanje informacij in idej v besedilu, kamor sodita vrednotenje in vzpostavljane kritičnega odnosa do prebranega skozi kritično razmišljanje. Pri tem ni pomembno le razumevanje prebranega, temveč je poudarek na vrednotenju in vzpostavljanju odnosa do

prebranega. To pa je spretnost, ki jo je treba razvijati na različnih nivojih, nedvomno pa pri študentih, ki bodo na tak ali drugačen način v stiku z otroki in mladostniki.

Da bodo bodoči vzgojitelji in učitelji pridobili navedene spretnosti, se mora v času študija posebna pozornost nameniti razvijanju gradnikov bralne pismenosti. Ravno v tem času poteka celostna prenova učnih načrtov, ki zajema predšolsko vzgojo, osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje. In zlasti zaradi slabših rezultatov, ki jih dosegajo naši učenci in dijaki na mednarodno primerljivih raziskavah (PISA, PIRLS), je treba ob posodabljanju učnih načrtov preučiti možnosti izboljšav bralne pismenosti na vseh predmetnih področjih v vrtcu oziroma pri vseh predmetih v osnovni in srednji šoli (Haramija in Ivanuš Grmek, 2024). Splošni predlogi za prenovu so za vse predmete zbrani v pomembni publikaciji Izhodišča za prenovu učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji (Ahačič idr., 2022). Učni načrt je temeljni nacionalni kurikularni dokument, ki vzpostavlja formalni in strokovni okvir za učiteljevo načrtovanje in izvajanje pouka (prim. Blažič idr., 2003).

2 Metodologija

2.1 Raziskovalni vzorec

V tem poglavju je predstavljen del analize pregledanih pedagoških študijskih programov prve in druge stopnje na Univerzi v Mariboru, Univerzi v Ljubljani in Univerzi na Primorskem, ki je bila opravljena v okviru projekta *Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah*. V slovenskem prostoru je skupno 108 pedagoških študijskih programov prve in druge stopnje, od tega na Univerzi v Ljubljani 18 študijskih programov prve in 55 študijskih programov druge stopnje (skupaj 73 programov), na Univerzi v Mariboru 4 študijski programi prve in 21 študijskih programov druge stopnje (skupaj 25 programov) ter na Univerzi na Primorskem 3 študijski programi prve in 7 študijskih programov druge stopnje (skupaj 10 programov).

V raziskovalni vzorec v okviru navedenega projekta so bili na podlagi strokovnih kriterijev vključeni vsi študijski programi, ki že v svojem bistvu vključujejo gradnike bralne pismenosti, to so naslednji študijski programi:

- z Univerze v Ljubljani, 1. stopnja: Predšolska vzgoja, Razredni pouk, Slovenski jezik in književnost (EP), Slovenski jezik in književnost (DP), Bibliotekarstvo in informatika (EP), Bibliotekarstvo in informatika (DP), Slovenistika (EP) in Slovenistika (DP);
- z Univerze v Ljubljani, 2. stopnja: Predšolska vzgoja, Poučevanje – Poučevanje na razredni stopnji, Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študij (EP), Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študij (DP), Slovenistika (jezikovna EP), Slovenistika (literarna EP), Slovenistika (DP), Slovenistika (jezikovni pedagoški EP), Slovenistika (literarni pedagoški EP), Slovenistika (DP);
- z Univerze v Mariboru, 1. stopnja: Predšolska vzgoja, Razredni pouk, Slovenski jezik in književnost (EP) in Slovenski jezik in književnost (DP);
- z Univerze v Mariboru, 2. stopnja: Razredni pouk, Slovenski jezik in književnost (EP), Slovenski jezik in književnost (nepedagoški DP), Slovenski jezik in književnost (pedagoški DP);
- z Univerze na Primorskem, 1. stopnja: Predšolska vzgoja, Razredni pouk in Slovenistika;
- z Univerze na Primorskem, 2. stopnja: Slovenistika.

Poleg navedenih (30) študijskih programov je bila v raziskovalni vzorec v projektu vključena še slaba tretjina (32 %) vseh naravoslovnih, družboslovnih in humanističnih pedagoških študijskih programov (skupaj 35). Izbor je potekal naključno, z žrebom, a po kriteriju sorazmerne zastopanosti – glede na posamezno univerzo, stopnjo študija (prva oziroma druga) in področje (humanistika, družboslovje, naravoslovje). Število študijskih programov po posameznem kriteriju je bilo zaokroženo na najbližje celo število. 35 naključno izbranih študijskih programov predstavlja: z Univerze v Ljubljani 6 študijskih programov prve in 18 študijskih programov druge stopnje (skupaj 24 programov), z Univerze v Mariboru 1 študijski program prve in 7 študijskih programov druge stopnje (skupaj 8 programov) ter z Univerze na Primorskem 1 študijski program prve in 2 študijska programa druge stopnje (skupaj 3 programi).

Celotni raziskovalni vzorec v raziskavi projekta *Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah* tako predstavlja 65 pedagoških študijskih programov.

V tem prispevku prikazujemo rezultate analize prisotnosti elementov bralne pismenosti študijskih programov Predšolska vzgoja (1. stopnja) in Razredni pouk (1. in 2. stopnja), ki se izvajajo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Učni načrti vseh navedenih študijskih programov so javno dostopni. V pregled so bili sicer v projektu vključeni tudi študijski programi predšolske vzgoje in razrednega pouka na Univerzi v Ljubljani in Univerzi na Primorskem, a ker učni načrti teh programov niso javno dostopni, se v tem poglavju osredotočamo le na učne načrte mariborske Pedagoške fakultete. Študijski program Predšolska vzgoja, 2. stopnja, smo izključili iz analize, ker se v letu izvedbe raziskave (2024) ni izvajal.

2.2 Postopek zbiranja in analize podatkov

V raziskavi smo uporabili kvalitativni raziskovalni pristop z namenom poglobljenega razumevanja zastopanosti gradnikov bralne pismenosti v učnih načrtih posameznih učnih enot v študijskih programih Predšolska vzgoja, 1. stopnja, in Razredni pouk, 1. in 2. stopnja, ki jih izvajamo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Podatke smo zbirali z natančnim pregledom učnih načrtov vseh učnih enot izbranih študijskih programov. Pregled je potekal med februarjem in majem 2024 (učni načrti za študijsko leto 2023/24).

Zanimalo nas je, ali so posamezni gradniki bralne pismenosti vključeni v:

- učne cilje in kompetence,
- učno vsebino,
- predvidene študijske rezultate.

Analizo smo izvedli z uporabo opisne in interpretativne metode. Skozi proces tematske obravnave smo identificirali, kateri gradniki bralne pismenosti se pojavljajo v učnih načrtih posameznih učnih enot v študijskih programih Razredni pouk in Predšolska vzgoja. Pregledali smo vse učne načrte teh študijskih programov, ki so dostopni na spletni strani fakultete (<https://moja.um.si/studijski-programi/Strani/akreditacija.aspx?jezik=S&deli=N&program=0000184&fakulteta=PEF>).

Ker gre za raziskavo, ki ne vključuje zbiranja empiričnih podatkov, temveč temelji na analizi že obstoječih virov, smo v analitičnem procesu upoštevali tudi raziskovalno pozicijo avtoric. Interpretacije izhajajo iz strokovnega razumevanja analizirane literature ter iz izkušenj z razumevanjem načrtovanja in izvedbe visokošolskega pouka.

3 Rezultati z interpretacijo

V študijskem programu **Predšolska vzgoja (1. stopnja)** so elementi bralne pismenosti v največji meri zastopani v naslednjih učnih enotah: Mladinska književnost, Didaktika jezikovne vzgoje in Slovenski jezik (obvezni predmeti) ter Družinska pismenost, Slovenska govorna besedila, Jezikovne dejavnosti v vrtcu ter Poučevanje angleščine na predšolski stopnji (izbirni predmeti). Nabor učnih enot z največ elementi bralne pismenosti kaže, da dajejo bralni pismenosti največji poudarek učne enote, povezane z jezikom (slovenskim ali angleškim) in mladinsko književnostjo. Največ elementov bralne pismenosti je prisotnih v ciljnih in kompetencah posamezne učne enote, nekaj manj v študijskih rezultatih, najmanj pa v učnih vsebinah.

Cilji in kompetence učnih enot študijskega programa Predšolska vzgoja, 1. stopnja, v katerih je najbolj zastopana bralna pismenost, so: samostojno zna vrednotiti in presojati, kaj je kakovostna književnost, ki jo izbira za branje otrokom v vrtcu ali v zgodnjem obdobju OŠ; zna spodbuditi neprofesionalne posrednike za družinsko branje; zna analizirati različne književne zvrsti in vrste, namenjene predšolskim otrokom in otrokom v zgodnjem šolskem obdobju (Mladinska književnost); usvojijo znanje in metode za spodbujanje otrok predšolskega obdobja pri dejavnostih poslušanja in govorjenja, verbalni in neverbalni komunikaciji ter aktivni udeležbi v komunikacijskem procesu; poznajo intenzivni razvoj govora v predšolskem obdobju in ga zmorejo uspešno spodbujati.; poznajo stopnje vidnega zaznavanja in njihov vpliv na začetno branje; poznajo in razumejo ravni glasovnega zavedanja ter pomen vaje v predšolskem obdobju; študente naučiti potrebnih znanj in razviti potrebne spretnosti, ki jih potrebujejo za uspešno poučevanje književnosti v vrtcu (Didaktika jezikovne vzgoje); usvajanje sestavov posameznih ravni slovenskega knjižnega jezika; poznavanje skladenjskega ustroja slovenskega knjižnega jezika ter obvladovanje izraznih in stilno-funkcijskih značilnosti posameznih skladenjskih enot; usposobljenost za prepoznavanje bistvenih konstitutivnih/tipoloških prvin v

besedilih; razvijanje kompetenc za govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku (Slovenski jezik); poglobljanje znanja o modelu družinske pismenosti: obkroženost z bralnim gradivom, branje otroku in odrasli kot bralni zgled; poznavanje zakonskih podlag s področja bralne pismenosti na Slovenskem; samostojna interpretacija aktualnih književnih besedil; za slikanico kot posebno obliko knjige je pomembno vedenje, da ima tri temeljne sestavine (besedilo, ilustracija in odnos med besedilom in ilustracijo) (Družinska pismenost); študent se seznani s teorijo jezikovne pragmatike in osnovami besediloslovja; pridobi poglobljeno znanje iz slovenskega jezikovnega/besedilnega glasoslovja; usposablja se za kulturno govorno nastopanje v slovenskem (zbornem) jeziku; razvijanje kompetenc za govorno sporazumevanje v slovenskem jeziku (Slovenska govorna besedila); spoznajo omejen in razviti kod govornega razvoja; pridobijo potrebno znanje za spodbujanje jezikovne zmožnosti v vrtcu (Jezikovne dejavnosti v vrtcu); usposobiti študente, da ob strokovni literaturi samostojno analizirajo, primerjajo, interpretirajo in uporabijo praktična jezikoslovna in pedagoško-psihološko-didaktična znanja potrebna za poučevanje angleščine na predšolski stopnji; pokazali bodo sposobnost razumevanja in kritičnega vrednotenja besedil v angleščini ter samostojno reševati probleme ter voditi dejavnosti v angleškem jeziku (Poučevanje angleščine na predšolski stopnji).

Elemente bralne pismenosti v manjši meri zasledimo tudi v ciljih, vsebinah ali študijskih rezultatih drugih učnih enot. Primerov neposredno izraženih elementov bralne pismenosti je v drugih učnih enotah bistveno manj; na primer: zna opredeliti temeljne didaktične pojme in pojasniti odnos med njimi (Didaktika), spoznati in razumeti različne pojme (Teorija vzgoje); pridobivati sposobnosti jasnega pisnega in ustnega izražanja (Razvojna psihologija); analizirati pesmi (Vokalno instrumentalni praktikum II); izkazati znanje in razumevanje osnovnih didaktičnih pojmov iz spoznavanja naravnega okolja s poudarkom na razumevanju narave in njenih zakonov glede na razvojno stopnjo otroka (Didaktika spoznavanja naravnega okolja); seznaniti se s pisanjem in predstavljanjem strokovnega teksta, z uporabo strokovne in znanstvene literature (Didaktika gibalno-športne vzgoje); kritično analizirati in izbrati domačo in tujo literaturo za seminarske naloge, individualna poročila ter izdelavo strokovnih prispevkov (Specialna pedagogika); uporabljati kurikularne dokumente (Didaktika uvajanja v družbeno okolje); znati uporabiti dokumentacijo za konkretno delovno nalogo (Didaktika tehnične vzgoje); pisanje strokovnega besedila (Didaktika likovnih dejavnosti); usvojiti matematično

pismenost, spretnost pisnega, ustnega in grafičnega komuniciranja matematičnega znanja, uporabljati informacijsko tehnologijo: iskati informacije na svetovnem spletu, uporabljati specifična programska orodja (Didaktika matematike); pripraviti študente za stalno spremljanje strokovne literature ter njeno korektno rabo, usposobiti študente za pisanje raziskovalnih poročil, pripraviti študente za publiciranje izsledkov lastnega raziskovalnega del spremljanje razvojno-raziskovalnih dosežkov na področju predšolske vzgoje (Metodologija kvalitativnega in kvantitativnega pedagoškega raziskovanja); opredeliti temeljne pedagoške pojme in pojasniti odnos med njimi (Praktično usposabljanje 1–8).

Iz analize sledi, da je poudarek na razvoju govora, kar je za bodoče vzgojitelje seveda nujno. V tem študijskem programu izpostavimo tudi poudarek na gradniku razumevanje koncepta bralnega gradiva, ki je prav tako nujen. Pogosto vključen je tudi gradnik besedišče, ki je osnova za razumevanje besedila. Glede na smer študija pogrešamo gradnika motiviranost za branje in tekoče branje.

Žal se še vedno kaže tendenca, da je bralna pismenost vključena (predvsem) v učne enote, ki so povezane z mladinsko književnostjo in jezikom (slovenskim ali angleškim). Razširiti in utrditi je treba zavedanje, da se bralna pismenost razvija pri vseh predmetih, ne samo pri slovenščini (oz. tujem jeziku). Zlasti na področju naravoslovnih vsebin imamo še ogromno priložnosti za vključitev gradnikov bralne pismenosti.

V študijskem programu **Razredni pouk (1. stopnja)** se elementi bralne pismenosti v največji meri pojavljajo pri naslednjih učnih enotah: Branje, Mladinska književnost, Slovenski jezik I, Slovenski jezik II in Tuji jezik za učitelje razrednega pouka (obvezni predmeti). Podobno kot pri študijskem programu Predšolska vzgoja tudi tukaj ugotavljamo, da je bralna pismenost najizraziteje vključena v učne enote, ki temeljijo na razvoju jezika (maternega in tujega) in vključujejo več ciljev, vezanih na razvijanje bralne pismenosti študentov, in ciljev, ki predstavljajo usposobljenost študentov za razvijanje bralne pismenosti pri učencih. Ti cilji in kompetence so: študenti usvojijo znanje in metode za spodbujanje otrokovega opismenjevalnega procesa in procesa usvajanja bralne kompetence; pridobijo sposobnost analize, sinteze in predvidevanja rešitev ter posledic; razumejo, da sta branje in uspešnost usvajanja bralne spretnosti tesno povezana z učenčevo kompetenco učiti se, zato razumejo, da je pouk branja proces, ki traja vso osnovno šolo in nima kvalitativnega vrha (Branje); interpretacija

izbranih folklornih in avtorskih pesmi; analiza izbranih proznih besedil, ki sodijo v različne književne vrste in žanre; samostojno znajo presojati, kaj je kakovostna književnost, ki jo izbirajo za branje otrokom v zgodnjem obdobju osnovne šole; znajo izbrati knjige za lahko branje (tudi za učence, ki jim slovenščina ni materni jezik); znajo spodbuditi tudi neprofesionalne posrednike za družinsko branje in prostočasno branje; samostojno znajo interpretirati književno delo; spretnosti komuniciranja: ustno izražanje pri seminarskih vajah, pisno izražanje pri pisnem izpitu (Mladinska književnost); seznanitev z jezikom kot komunikacijskim orodjem ter njegovimi psiho-socialnimi razsežnostmi; usposabljanje za izrazno in pomensko prepoznavanje (in tvorjenje) slovenskega motiviranega besedja; seznanjanje s pravorečno, oblikoslovno in besedotvorno ravnino slovenskega knjižnega jezika, njenimi izraznimi, slovničnimi, funkcijskimi in normativnimi lastnostmi (Slovenski jezik I); usposobljen je za tvorjenje jezikovno in sporočilno ustreznih besedil; je splošno razgledan: kritično lahko vrednoti tuja besedila in jih zmore kakovostno izpopolniti (Slovenski jezik II); študentje nadgradijo, razširijo tujejezikovni, strokovni jezik in besedišče v angleščini, vezano na izobraževanje, ter pridobijo strategije za uporabo tujega jezika v razredu na razredni stopnji OŠ; študentje se usposobijo interpretirati in kritično analizirati strokovna besedila v angleščini (ustno in pisno, vezana na izobraževanje), pripraviti krajše prezentacije ter samostojno reševati individualne naloge v angleškem jeziku (Tuji jezik za učitelje razrednega pouka).

Vsekakor bi pričakovali, da bo bralna pismenost (v večji meri) vključena tudi v drugih učnih enotah, povezanih z jezikom in (književnim) besedilom, na primer v učnih enotah Didaktika slovenskega jezika in književnosti I in II ter Splošna književnost. Redki elementi bralne pismenosti v navedenih predmetih (pa še ti mestoma posredno izraženi) so: usvojijo spretnost literarne interpretacije mladinske književnosti (Splošna književnost); študente naučiti potrebnih znanj in razviti potrebne spretnosti, ki jih potrebujejo za uspešno poučevanje književnosti na primarni stopnji šolskega izobraževanja (Didaktika slovenskega jezika in književnosti I); študentom posredovati znanje in razviti njegove spretnosti za razvijanje jezikovnih zmožnosti na primarni stopnji izobraževanja (Didaktika slovenskega jezika in književnosti II).

Primeri elementov bralne pismenosti iz preostalih učnih enot, ki vsebujejo vsaj kakšen element bralne pismenosti: zna opredeliti temeljne didaktične pojme in pojasniti odnos med njimi (Didaktika), jasno pisno in ustno se izražati, kritično uporabljati znanstvena in strokovna spoznanja iz psihologije (Pedagoška psihologija); sestaviti strokovno poročilo po opravljenih vajah in seminarjih s pomočjo domače in tuje literature, spremljati literaturo, uporabljati knjižni in strokovni jezik (Specialna pedagogika); biti spreten v komuniciranju: glasbeno in ustno izražanje pri zagovoru mape z izdelki, pisno izražanje pri pisnem izpitu (Didaktika glasbene umetnosti 1); reševati probleme: sposobnost reševanja glasbenodidaktičnih problemov v različnih kontekstih ter njihova glasbeno estetska ter jezikovno strokovna predstavitev z rabo slovenskega knjižnega jezika (Didaktika glasbene umetnosti 2); seznaniti se z razširjenim tujejezikovnim, strokovnim jezikom, besediščem in vsebinami, vezanimi na izobraževanje, ter strategijami za uporabo in delo v razredu na razredni stopnji OŠ; biti kartografsko opismenjen, samostojno zbirati, analizirati in predstaviti geografske informacije na primeru Slovenije in Evrope, ozaveščeno spremljati razvoj geografije in strokovnega jezika (Izbrana poglavja iz družboslovnih znanosti – geografija); usposobiti se za korektno rabo znanstvenega aparata; usposobiti se za uporabo metod empiričnega pedagoškega raziskovanja, klasičnih in spletno podprtih postopkov zbiranja in obdelave podatkov, pripraviti se za pisanje raziskovalnih poročil, empiričnih seminarjskih nalog in diplomskih del (Uvod v metodologijo pedagoškega raziskovanja); obvladati spretnosti komuniciranja: preprosta ustna in pisna matematična komunikacija, računska pismenost: reševanje preprostih številskih problemov; spretnost komuniciranja z uporabo strokovnega jezika s področja matematike, pri čemer se upoštevajo norme splošne jezikovne kulture (Didaktika matematike I, Didaktika matematike II, Matematika za učitelje razrednega pouka, Diferenciacija pri pouku matematike); skrbeti za pravilno rabo slovenskega jezika tako pri pisnem (priprave) kot pri govornem komuniciranju (nastop) (Didaktika likovne umetnosti I, Didaktika likovne umetnosti II); spremljati dodatno strokovno literaturo; razvijati strokovni jezik (Razvojna psihologija s poudarkom na srednjem otroštvu); ustno se izražati pri nastopu v šoli in zagovoru seminarja, pisno se izražati pri pisanju priprav in pisnem izpitu (Didaktika športa I); ustno se izražati pri nastopu v šoli in zagovoru portfolia, pisno se izražati pri pisanju priprav in pisnem izpitu (Didaktika športa II); razviti spretnost ustnega in pisnega komuniciranja (Izbrana poglavja iz športa); ustno se izražati pri zagovoru portfolia, pisno se izražati pri pisnem izpitu (Didaktični praktikum iz naravoslovja in tehnike); spremljati in

poiskati ustrezno študijsko literaturo; ustno se izražati pri drugem praktičnem nastopu v šoli, zagovoru portfolia ter seminarske naloge; pisno se izražati pri pisanju priprav za pouk naravoslovja in tehnike ter pisnem izpitu (Didaktika naravoslovja in tehnike I, II); doseči vse tri ravni informacijske pismenosti ter pridobiti raven znanja in spretnosti za samostojno praktično uporabo informacijskih aplikacij (operacijski sistemi, urejevalniki besedil, preglednice, predstavitvena orodja, baze podatkov, sistemi e-izobraževanja, e-komuniciranja; spoznati informacijske vire in pridobiti sposobnost kakovostnega iskanja informacij, izdelave iskalne strategije in posredovanja informacij (Informacijsko komunikacijska tehnologija); analizirati učne načrte z različnih vidikov, načrtovati, izvajati in vrednotiti SPO (Didaktika spoznavanja okolja in družbe I); poiskati medpredmetne povezave, samoevalvacije, vrednotenja in ocenjevanja pouka SPO (Didaktika spoznavanja okolja in družbe II).

Analiza kaže, da so elementi bralne pismenosti v učnih enotah z manjšim deležem bralne pismenosti prisotni predvsem v različnih predmetnih didaktikah. Med gradniki bralne pismenosti prevladujeta govor (govorni nastopi pri didaktikah) in besedišče, redkeje še tvorjenje besedil.

Pregled učnih enot kaže, da so gradniki bralne pismenosti zelo neenakomerno zastopani. Prevladujeta gradnika govor in besedišče, ponekod je tudi gradnik razumevanje besedil, v eni učni enoti tudi glasovno zavedanje. Vsekakor primanjkujejo gradniki odziv na besedilo (tvorjenje besedila še najdemo), motiviranost za branje, tekoče branje in kritično branje. Študijski program Razredni pouk, 1. stopnja, ima vsekakor še dosti priložnosti in v bistvu potrebe za vključitev vseh gradnikov bralne pismenosti. Zagotovo se marsikateri od njih v študijskem procesu sicer izvaja, čeprav ni eksplicitno zapisan v učnem načrtu (govor, besedišče, razumevanje in tvorjenje besedil so zagotovo prisotni v izvedbi vseh (ali vsaj skoraj vseh) učnih enot).

V študijskem programu **Razredni pouk (2. stopnja)** elemente bralne pismenosti zasledimo tako v obveznih kot v izbirnih učnih enotah. Iz zapisanih ciljev in vsebin ne moremo izpostaviti posamezne učne enote, v kateri bi bili elementi bralne pismenosti v bistveno večji meri zastopani kot v drugih. Primeri elementov bralne pismenosti: pojasniti preprostejše raziskovalne rezultate na edukacijskem področju naravoslovja, tehnike in matematike; interpretirati določene kvantitativne ter kvalitativne raziskovalne podatke iz področja predmeta; uporabiti pridobljena znanja

v novih situacijah raziskovanja tega edukacijskega področja; analizirati, klasificirati in primerjati študijske vire in druge elemente iz pridobljenih baz podatkov na edukacijskem področju naravoslovja, tehnike in matematike (Učitelj kot raziskovalni praktik naravoslovja, tehnike in matematike); analizirati znanstvena in strokovna spoznanja ter uporabljati raziskovalne vire (Pedagoško raziskovanje na področju umetnosti in športa); kritično uporabiti domača in tuja znanstvena in strokovna spoznanja s področja pedagoškega raziskovanja elementarnega družboslovja in humanistike: uporabiti knjižne in neknjižne, periodične in neperiodične znanstvene vire; jasno pisno in ustno se izražati (Pedagoško raziskovanje na področju družboslovja in humanistike); razumeti in uporabljati osnovne metode kvalitativnega in kvantitativnega raziskovanja; vsebinsko in metodološko opredeljevati pedagoške probleme (raziskovalne hipoteze, raziskovalne metode, raziskovalni vzorci, postopki zbiranja podatkov, postopki obdelave podatkov); napisati magistrsko delo; zagovarjati magistrsko delo (Magistrsko delo); usposobiti se za izbiranje in uporabljanje ustreznih postopkov kvantitativne in kvalitativne obdelave podatkov ter interpretiranje (deskriptivno, eksplikativno) izidov analize z vidika njihove statistične in praktične pomembnosti; usposobiti se za samostojno pisanje raziskovalnih poročil, strokovnih in znanstvenih člankov; pripraviti se za spletno zbiranje podatkov; usposobiti se za uporabo sodobnih in odprtokodnih statističnih programov; usposobiti se za pridobivanje podatkov in informacij iz digitalnih baz; usposobiti se za kritično vrednotenje pridobljenih informacij s spleta (Kvalitativne in kvantitativne metode pedagoškega raziskovanja); naučiti se samostojne uporabe interaktivnih izobraževalnih tehnologij in spoznati trende njihovega razvoja (Interaktivni mediji in elektronske tehnologije v izobraževanju); razvijati in uriti svoje spretnosti komuniciranja, uporabljati informacijsko tehnologijo, reševati probleme; poznati, razumeti, upoštevati in smiselno uporabljati temeljno literaturo (Praktično usposabljanje); naučiti se ustrezno obdelati podatke in interpretirati rezultate (Razvoj navezanosti); vrednotiti in ocenjevati napredek učencev v edukacijskem procesu (Preverjanje in ocenjevanje znanja pri slovenščini ter učiteljeva samoevalvacija); poglobiti pravopisno in pravorečno znanje; seznaniti se z vpletenostjo pravopisnih in pravorečnih načel v učne načrte za slovenski jezik v osnovni šoli; poglobljeno spoznavati zakonitosti govornih in zapisanih besedil; izboljšati govorno in pisno kulturo; kritično sprejemati različna besedila (Delo z besedili).

Tudi na drugostopenjskem študijskem programu Razredni pouk žal niso vključeni vsi gradniki bralne pismenosti, opazimo pa premik od na prvostopenjskem študiju prevladujočih gradnikov govor in besedišče k prevladujočima gradnikoma kritično branje in razumevanje besedila. Cilji kot jasno pisno in ustno se izražati, zagovarjati delo, pisanje raziskovalnih besedil ipd., so v manjšini. Prevladujejo cilji in kompetence, izraženi s pojasniti, razumeti, interpretirati, primerjati, analizirati, kritično vrednotiti, kritično uporabiti, kritično sprejeti besedilo, kar kaže na višje ravni razvijanja bralne pismenosti.

4 Zaključek

Na osnovi opravljene analize učnih načrtov lahko zaključimo, da elementi bralne pismenosti (niti v vsaj katerem od gradnikov bralne pismenosti) niso prisotni v vseh analiziranih učnih enotah študijskih programov Predšolska vzgoja (1. stopnja) in Razredni pouk (1. in 2. stopnja), ki jih izvajamo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Za vse tri analizirane študijske programe velja, da največ elementov bralne pismenosti zasledimo v učnih enotah, povezanih z mladinsko književnostjo in jezikom (slovenskim ali tujim). V učnih načrtih posameznih učnih enot je najbolj opazna prisotnost petega gradnika bralne pismenosti, to je besedišče, ki je z vidika študija ključni gradnik, saj vsebuje razvoj razumevanja terminologije in uporabe terminologije pri sprejemanju in tvorjenju besedil, širjenje in usvajanje besedišča za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje. Pomembno zastopani so tudi gradniki govor, razumevanje in tvorjenje besedil. Omeniti velja tudi tretji gradnik bralne pismenosti, razumevanje koncepta bralnega gradiva, ki nastopa v različnih oblikah (npr. multimodalna, informacijska pismenost). Sploh na prvostopenjskih študijskih programih pogrešamo gradnik motiviranost za branje in tekoče branje, ki ju tudi pri študentih zelo pogrešamo. Gradnik kritično branje je v bistveno večji meri prisoten na drugi stopnji študija (Razredni pouk), ki od študenta pričakuje in zahteva ne le razumevanje prebranega, ampak tudi kritično razmišljanje, vrednotenje in vzpostavljanje odnosa do prebranega. Na študijskih programih 1. stopnje pa za ta gradnik obstaja še nekaj priložnosti za njegovo (večjo) umestitev v učne načrte.

Analiza študijskih programov Predšolska vzgoja in Razredni pouk je bila opravljena pred zadnjo sistematično posodobitvijo učnih načrtov na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru, v kateri smo sledili večji vključitvi gradnikov bralne

pismenosti, zato lahko z gotovostjo trdimo, da so za študijsko leto 2025/26 v učnih načrtih analiziranih študijskih programov gradniki bralne pismenosti zastopani v večji meri.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru CRP V5-2361: *Bralni vzori: bralne navade strokovnih delavcev v vrtcih, šolah in fakultetah ter splošnih knjižnicah*.

Viri in literatura

- Ahačič, K., Banič, I., Brodnik, A., Holcar Brunauer, A., Klopčič, P., Kogoj, B., Mithans, M., Pirih, A., Štefanc, D., Müller, T., Rojc, J., Slivar, B., Stegel, M., Suban, M., Tratnik, M. in Zupanc Grom, R. (2022). *Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/izhodišča_za_prenovo_UN.pdf
- Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M. in Strmčnik, F. (2003). Didaktika: visokošolski učbenik. Visokošolsko središče Novo mesto, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.
- Bošnjak, B. in Košir, K. (2020). Motiviranost za branje. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 59–80). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Dumont, H. Instance, D. in Benavides, F. (2013). *O naravi učenja*. OECD, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.
- Haramija, D. (2020). Predgovor. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 8–12). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Haramija, D. in Ivanuš Grmek, M. (2020). Gradniki bralne pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 5–27). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Haramija, D. in Ivanuš Grmek, M. (2024). Nekateri mehanizmi razvijanja bralne pismenosti na področju vzgoje in izobraževanja. *Jezik in slovstvo*, 69(3), 151–164. <https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/18196>
- Ivanuš Grmek, M. in Javornik Krečič, M. (2011). *Osnove didaktike*. Maribor, Pedagoška fakulteta.
- Jurišević, M. (2012). *Motiviranost učencev v šoli*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Jurišević, M. in Černe, T. (2021). The interplay of motivation and cognition: Challenges for science education research and practice. V I. Devetak in S. A. Glažar (ur.), *Applying bio-measurements methodologies in science education research* (str. 33–54). Springer Nature.
- Krajnc Ivič, M. (2020). Razumevanje besedil. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 187–209). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Licardo, M. in Ivič Krajnc, M. (2020). Kritično branje. Kritično branje – razvijajoča se veščina v vrtcu, osnovni in srednji šoli. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 237–257). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Predstavitveni zbornik študijskih programov Predšolska vzgoja (2024). <https://pef.um.si/wp-content/uploads/2025/02/Predstavitveni-zbornik-studijskih-programov-Predšolska-vzgoja-UM-PEF-2025-2026.pdf?x96129>
- Predstavitveni zbornik študijskih programov Razredni pouk (2024). <https://pef.um.si/wp-content/uploads/2024/06/Predstavitveni-zbornik-studijskih-programov-Razredni-pouk-UM-PEF-2024-2025.pdf?x96129>
- Pulko, S. in Kranjec, E. (2020). Odziv na besedilo in tvorjenje besedil. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 211–235). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Ropič Kop, M. in Vizjak Puškar, N. (2020). Tekoče branje. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 159–185). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.

- Šek Mertük, P. in Cugmas, Z. (2020), Govor. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 29–57). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.
- Voršič, I. in Ropič Kop, M. (2020). Besedišče. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti* (str. 137–157). Univerza Maribor, Univerzitetna založba.

